

שיעור הלכתי שבועי מפני מורנו ורבנו הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור נמסר בימי ראשון בשעה 17:00 בבית הכנסת "ברכת יצחק" [אחרי קופ"ח א' כללית] דימונה

גליון 56

"והתענג בדשן נפשכם, הסו אַזְנַכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שְׁמְעוּ וְתַחֲזִי נַפְשְׁכֶם" (ישעיה נהב)

והתענג בדשן

כמה פרטים בהלכות בשר בחלב

שלשה איסורים בבשר וחלב. למה סמכה התורה מצות ביכורים לאיסור בשר בחלב? דין "כבוש" בבשר וחלב ובשאר איסורים. הטעם שאסרה תורה בישול רק בבשר וחלב. בדיקת שוקולד חלבי במעבדה כימית אם יש בו שומן. איסורים שאסרה התורה משום סייג. דין בשר חיה ועוף בחלב. דעת הרמב"ם בבשר חיה עם חלב. עובדת משק בית אצל רוסים.

בישול, אכילה והנאה

א. בסייעתא דשמיא נדבר כמה דברים מענייני בשר בחלב. התורה כפלה שלוש פעמים (שמות כג יט, לד כו. דברים יד כא) את האיסור של: "לא תִבְשַׁל גְּדֵי בְּחֵלֶב אֱמוֹ"1. ובגמרא מסכת חולין (קטו ע"ב) דרש רבי ישמעאל למה נאמר שלש פעמים? ללמדנו אחד לאיסור בישול, אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה. כלומר, שלא רק כפשט הפסוק שמדבר על איסור בישול, אלא אסרה התורה גם לאכול בשר וחלב, וגם ליהנות ממנו, וכגון למכור לגוי או אפילו לתת לכלב שלו או לשכן גוי או לפועל גוי וכדומה. ולכן צריך לאבדו לגמרי, וכגון שישפוך על זה אקונומיקה, או זירוק בשירותים. אבל לא יניחו על יד פח האשפה שיבואו חתולים ויאכלו, כי סוף סוף הוא נהנה שלא נאבד המאכל, אלא נאכל בצורה שהיא. ואף על פי שבגמרא שם נחלקו התנאים אף לומדים שבשר בחלב אסור באכילה ובהנאה מהתורה, בכל זאת הבאנו את הלימוד של רבי ישמעאל, כי זה הלימוד שפשט יותר, כמו שהמשנה בקידושין (נו ע"ב) הביאה שהמקדש אשה באיסורי הנאה, כמו ערלה, כלאי הכרם, ובשר בחלב, אינה מקודשת. ושאלה הגמרא (נו ע"ב) מנין שבשר בחלב אסור בהנאה, והביאה את הדרשה של רבי ישמעאל. וכן הביא מרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן פז ס"א) את הלימוד הזה.

דרך בישול אסרה תורה

ב. וכתב מרן בבית יוסף (סימן פז) בשם הרשב"א, שלכן כתבה התורה את שני האיסורים האלו של אכילה והנאה, בלשון בישול "לא

תבשל", ולא כתבה בלשון מפורשת יותר "לא תאכל", "לא תהנה", כדי ללמדנו שלא נאסרו הבשר בחלב באכילה ובהנאה אלא דוקא כשהתבשלו יחד, אבל אם לא התבשלו יחד, אין איסור לאוכלם אלא מדרבנן. וכמו שאמרה הגמרא בפסחים (מד ע"ב) שאיסור בשר וחלב הוא חידוש שאסרה התורה, כי הרי אם ישרו את הבשר עשרים וארבע שעות בחלב, הוא יקבל טעם מהחלב, ועדיין יהיה מותר מן התורה לאוכלו, ואילו כשהבשר התבשל בחלב, התורה אסרה אותו באכילה. ולכאורה מה ההבדל, הרי בשני המקרים יש פה טעם של בשר בחלב? אלא זה החידוש שהתורה חידשה, שדוקא אם הטעם נעשה על ידי בישול, אז דוקא זה נאסר. ולכן מהתורה מותר לקחת בשר סטייק ולמרוח עליו גבינה ולאכול יחד, כי אף על פי שהוא מרגיש טעם של בשר בחלב, אבל כיון שלא נתבשלו יחד, הרי זה מותר מהתורה. ואף על פי שיש לנו דין "כבוש כמבושל", כלומר שאם מאכל של היתר, כגון תפוח אדמה שהה 24 שעות בתוך מרק של נבלה קר, הרי זה נעשה "כבוש", ונחשב כאילו התבשל התפוח אדמה יחד עם הנבלה, ונאסר התפוח אדמה מהתורה, ואילו כאן הבשר ששהה בחלב עשרים וארבע שעות לא נאסר מהתורה? אלא כפי שאמרנו שזהו החידוש שחידשה התורה בבשר וחלב, שלא נאסר אלא דוקא אם התבשל יחד, כלשון התורה "לא תבשל", אבל אם נכבש הבשר בחלב צונן, לא נאסרו באכילה אלא מדרבנן. ואם שהה הבשר בחלב פחות מעשרים וארבע שעות, לא נאסרו כלל, אלא שוטף ומדיח את הבשר היטב היטב במים, ומותר לאוכלו, כמבואר בשלחן ערוך (סי' צא ס"ח, וסימן קה ס"א).

איסור מיוחד רק בבשר בחלב

ג. ובאמת שאיסור זה של "בישול" בשר וחלב הוא איסור מיוחד שלא מצאנו אותו בשאר איסורים שבתורה, למשל: נבלה, טרפה, חזיר וכדומה, התורה אסרה לאכול, אבל לא אסרה לבשל, ואילו בבשר בחלב, לבד מאיסור אכילה, התורה אסרה גם את עצם הבישול. לכן, מי שהוצרך למשל לעבוד במסעדה של גויים, או מה שמצוי יותר שישנן נשים עובדות משק בית בבתיים של רוסים שחלקם גויים, ויש גם בעוונות הרבים יהודים, והם אוכלים בשר בחלב, אז ברור שאסור בשום פנים ואופן לעבוד שם אם יצטרכו לבשל להם בשר בחלב, ואפילו אם העובדים בטוחים בעצמם שלא יטעמו מאומה מהתבשילים, כיון שאת עצם הבישול אסרה התורה.²

אעשה כן, כדי שאביא ביכורים משובחים לבית המקדש, שהרי חובה ביכורים להביא מן המובחר, כמבואר במשנה (מסכת ביכורים פרק א משנה א). ואם לא הביא מן המובחר, לא יצא ידי חובה, כמבואר ברמב"ם (הלכות ביכורים פרק ב הלכה א). לכן באה התורה וסמכה זה לזה, להגיד לך להיזהר שלא תתבלבל חלילה ותבשל בשר וחלב בשביל מצות ביכורים, כי אמנם "ראשית בכורי אֲדַמְתֶּךָ תְּבִיא בֵּית ה' אֶלְלֶיךָ" אבל "לא תבשל גְּדֵי בְּחֵלֶב אֱמוֹ". כמובן האדמו"ר לא גילה לחסידיו שהחידוש הזה התחדש לו בהיותו בבית הכסא. החסידים נהנו מאוד מהחידוש, והלכו לומר אותו לגאון הקדוש החוזה מלובלין - רבי יעקב יצחק הורוויץ. אמר להם החוזה, החידוש מאוד יפה, אבל תבל שיש בו קצת ריח רע של בית הכסא...

² שאלה מהקהל: ואם האדם הזה צריך פרנסה, אז מה יעשה מאיפה יתפרנס?

¹ בפרשת משפטים ובפרשת כי תשא, כתבה התורה את אותו פסוק בדיוק "ראשית בכורי אֲדַמְתֶּךָ תְּבִיא בֵּית ה' אֶלְלֶיךָ, לא תִבְשַׁל גְּדֵי בְּחֵלֶב אֱמוֹ". פעם מרן זצ"ל סיפר על זה מעשה שהיה עם אחד האדמו"רים שהיה רגיל שכאשר היה שוהה בבית הכסא היה מעיין בספרי הטבע של הגויים, כדי שחלילה לא יהרהר בדברי תורה במבואות המטונפים. והנה קרה פעם שקרא באחד הספרים שלהם, שמי שרוצה שיצאו לו פירות טובים ומשובחים, יבשל בשר וחלב וישפוך את התערובת לתוך השורשים באדמה, ויצאו לו פירות טובים גם באיכות וגם בכמות. כשיצא האדמו"ר מבית הכסא, קרא לחסידיו ואמר להם שהתחדש לו חידוש למה התורה סמכה את מצות ביכורים לאיסור בשר בחלב, שנאמר: "ראשית בכורי אֲדַמְתֶּךָ תְּבִיא בֵּית ה' אֶלְלֶיךָ, לא תִבְשַׁל גְּדֵי בְּחֵלֶב אֱמוֹ", אלא כיון שחכמי אומות העולם אומרים שאם יבשל בשר וחלב וישפוך בשורשים יצאו לו פירות משובחים, אם כן שמא יאמר האדם אני

הטעם שאסרה תורה את עצם הבישול

ד. והנה הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (פרק ט הלכה ב) וגם בהלכות טומאת מת (פרק א הלכה ב) כתב: ושתק הכתוב מאיסור אכילת בשר בחלב, לפי שאסר בפירוש אפילו בישולו, ואין צריך לומר אכילתו. כלומר, שלא כתבה התורה במפורש איסור אכילת בשר בחלב בלשון "לא תאכל", לפי שאסרה בפירוש אפילו את הבישול, וממילא אם אסרה את הבישול, אז פשיטא שאסרה גם את האכילה, שהרי קל וחומר הוא אם נאסר הבישול כל שכן האכילה. והקשה מרן בכסף משנה (שם) והרי קיימא לן (סנהדרין נד ע"א) "אין עונשים מן הדין", כלומר שלא מענישים על פי קל וחומר, ואיך האוכל בשר בחלב לוקה, והרי זה נלמד מקל וחומר מבישול? ותייך, שכל מה שאסרה התורה לבשל הוא רק כדי שלא יבוא לאכול, ולכן כשכתוב "לא תבשל", ברור ופשוט שכלול בזה גם האיסור שלא לאכול, ואין זה כמו כל קל וחומר.

דעת מרן היביע אומר

ז. גם מרן זצ"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ז י"ד סימן ה) דן בזה, וצירף את דעות הפוסקים שכשם שאין בישול אחר בישול בשבת, כך אין בישול אחר בישול בבשר בחלב, והרי כאן גם אם יש בשר, הם כבר התבשלו יחד. וגם הבודק במעבדה לא מתכוון לבשל בשר בחלב, אלא רק לבדוק אם יש בו שומן, והרי זה כדבר שלא מתכוון שמותר. ואף על פי שהבישול הוא בגדר "פסיק רישיה", שהרי בבדיקה בוודאי הוא מבשל, מכל מקום כיון שיש לנו ספק אם בכלל יש בשוקולד תערובת שומן, הרי זה "ספק בפסיק רישיה" שדינו כדבר שלא מתכוון שמותר, כמבואר ברמב"ן ובמאירי. ובפרט שמדובר כאן ב"פסיק רישיה דלא ניחא ליה", שהרי אדרבה הוא מעדיף שיתברר שאין כאן תערובת שומן, ובפסיק רישיה דלא ניחא ליה, רבים מתירים. ואף שלהלכה זה אסור, אבל אין זה אלא מדרבנן, ובצירוף כל הנ"ל בוודאי שיש להתיר.

"אלקים הבין דרפה, והוא ידע את מקומה"

ה. ולפי הכסף משנה, אפשר להבין למה התורה אסרה בישול רק בבשר בחלב ולא בשאר איסורים? כי דוקא בבשר וחלב שיש חשש שמא יבוא לאכול, שהרי הבשר לבדו היתר גמור, והחלב לבדו היתר גמור, רק שבכל זאת חידשה התורה שאם הם התבשלו יחד הם נאסרים באכילה, מה שלא מצאנו בשום מאכל אחר. כי הרי לכאורה מה ההבדל בין בישול בשר בחלב לבישול תפוח אדמה עם קישואים, הרי זה בדיוק אותו הדבר, זה היתר וזה היתר, ומה פתאום כשהתבשלו יחד פתאום חל עליהם שם איסור? אלא זהו החידוש שבואר עולם ישתבח שמו ויתעלה כבוד הדרו שהוא יצר את התורה הקדושה, עליו נאמר (איוב כח כג): "אלקים הבין דרפה, והוא ידע את מקומה", והוא יודע את סוד הענין, למה דוקא אסר בישול בבשר בחלב, ולא בשאר מאכלים. לכן, כיון שהבשר היתר והחלב היתר, יש מקום לחשוש יותר שמא בשעת הבישול יטעה ויטעם מהתבשיל, כדרכם של המבשלים, ולכן אסרה התורה גם את הבישול. אבל בשאר איסורים, שבלאו הכי האדם נבדל ונזהר מהם מחמת איסורם, אז אין לחשוש שמא יטעם בבישול, ולכן לא אסרה התורה בהם את הבישול.

"לא תקם ולא תטר את בני עמך"

ת. איך שיהיה, נמצא שלהבנת מרן הכסף משנה, התורה עשתה כאן סייג ומשמרת לדבריה, שאסרה את עצם הבישול של בשר וחלב מחשש שמא יבוא גם לאכול. ובאמת שמצאנו כן בעוד כמה מקומות שהתורה עשתה סייג לדבריה. למשל במצות (ויקרא יט יח): "לא תקם ולא תטר את בני עמך", ידועים דברי הגמרא במסכת יומא (כג ע"א): איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה? נקימה - אמר לו השאילני מגלך, אמר לו: לאו. למחר אמר לו חברו: השאילני קרדומך. אמר לו: איני משאילך, כדרך שלא השאלתני - זו היא נקימה. ואיזו היא נטירה? אמר לו השאילני קרדומך, אמר לו: לאו. למחר אמר לו: השאילני חלוקך, אמר לו: קח לך, איני כמותך, שלא השאלתני - זו היא נטירה. ע"כ. ולכאורה, בשלמא הנקימה מובן למה התורה אסרה, כי הוא נוקם בחברו וסוף דבר הוא לא נותן לו את מבוקשו. אבל נטירה למה התורה אסרה, הרי בפועל הוא כן משאיל לחברו? אלא הנטירה היא בלב ואילו הנקימה היא בפועל בפן המעשי, נמצא שאף שהוא מוכן להשאיל לחברו ולתת לו את מבוקשו, בכל זאת כיון שבנתינה זו הוא מזכיר ומעורר את האיבה והשנאה הטמונה בליבו, אסרה זאת התורה, כי על ידי כך הוא יגרר שוב ויבוא לנקום בו ממש. וכמו שכותב הרמב"ם (סוף הלכות דעות) צייתה התורה בנטירה שימחה את הדבר מליבו ולא יטרנו [ולא ישמרנו], שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו, "שמא יבא לנקום", לפיכך הקפידה תורה גם על הנטירה עד שימחה הדבר מליבו ולא יזכרנו כלל. ע"כ. כלומר רצון הבורא, שתגיע למצב כזה שתהיה מוכן להשאיל לחברך, בלי שום נוגדנים בלב כלל ועיקר. הנה מפורש ברמב"ם שאיסור "לא תטר" שבתורה, הוא גם כן לגדר וסייג מחשש שמא יבוא לנקום בחברו, ויעבור על איסור "לא תקום".

אין לך זיכרון לאיסור גדול מזה

ו. והנה הגאון מטשבין - רבי דב בריש וידנפלד זצ"ל בשו"ת דובב מישרים (חלק א"ס ל) נשאל, האם מותר לבדוק שוקולד במעבדה כימית, אם יש בו תערובת בשר [שומן] וחלב, שהרי במעבדה מחממים את השוקולד עד שהוא ניתך, ונמצא שיש כאן חשש איסור בישול בשר בחלב? וכתב לצדד להתיר על פי הכסף משנה הנ"ל, שלא אסרה התורה בישול בשר בחלב אלא שמא יבוא לאכול. והרי מצאנו במשנה בפסחים (י ע"ב) שאם לא בדק אדם את החמץ באור לארבעה עשר בניסן, יבדוק אותו בשחרית בבוקר. ואם לא בדק בבוקר, יבדוק אפילו בחג הפסח עצמו, כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא, או שמא ימצא גלוסקה [עוגת חמץ] יפה, ויבוא בטעות לאוכלה. שאלה הגמרא, ולמה לא נחשוש שמא בשעת הבדיקה עצמה, הוא יטעה ויבוא לאכול את החמץ? ותרצה הגמרא (יא ע"א) שאמנם יש לחשוש בכל דבר שאסור באכילה שמא יבוא לאכול תוך כדי העיסוק אתו, אבל בבדיקת חמץ אין לחשוש לכך, שכיון שהוא עצמו מחזר אחר החמץ לשורפו, שהרי זו מטרת הבדיקה, אם כן איך נחשוש שמא יאכל ממנו, הרי הוא מחפש אותו בשביל לאבדו ולשורפו? וכלשון רש"י: "כל עסקו של זה בחמץ, אינו אלא מחזר עליו לשורפו, אין לך זיכרון לאיסור גדול מזה". נמצאנו למדים שכאשר אדם מחזר אחר ביעור האיסור, אין חשש שמא ישכח את האיסור. ולפי זה אומר הגאון מטשבין גם כאן, כיון שכל כוונתו בבדיקה הזאת, כדי לברר את המציאות, האם מעורב בשוקולד זה בשר או לא, וכל מטרתו כדי שחלילה לא יכשלו הציבור באיסור בשר בחלב, לכן אין חשש שמא יבוא לאכול ממנו, שהרי הוא מחזר אחר האיסור לסלקו ממנו, ואין לך זיכרון לאיסור גדול מזה. ולכן מסקנתו שמותר לבדוק את השוקולד, ואין לחשוש בזה לאיסור בישול בשר בחלב, שהרי אין כאן חשש שמא יאכל ממנו.

"לא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וְאֶבֶן גְּדוֹלָה וְקִטְנָה"

ט. כמו כן מצאנו בתורה שהזהירה שלא להשאיר ברשותנו מידות ואבנים של משקולות שאינם מדויקים וחסרים, למשל יש אבן ששוקלתו ק"ג, אבל לאחר זמן מרוב שימוש היא השתפשפה והתמעטה, ועכשיו היא שוקלת 950 גרם, ואם ישתמש בה למכור לאחרים, נמצא שהוא גוזל את הקונים. לכן צייתה התורה שאסור להחזיק ברשותנו את המשקולות האלו כלל ועיקר, שנאמר (דברים כה ג): "לא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וְאֶבֶן גְּדוֹלָה וְקִטְנָה. לא יִהְיֶה לְךָ בְּבִיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וְקִטְנָה". וכתב הרשב"ם (בבא בתרא פט ע"ב ד"ה שישה) שהטעם לזה, מחשש שמא יטעה ויבוא למדוד בהם. נמצא שגם כאן התורה עשתה גדר וסייג לדבריה, ואסרה להשאיר את האבנים האלו בבית, שמא ישתמש בהם, ונמצא שיגזול את אחרים.

בליראה ובל ימצא

י. כמו כן, מצאנו שהחמירה התורה באיסור חמץ בפסח, עד כדי כך שאם משאיר אותו ברשותו עובר על לא יראה ולא ימצא, מה שלא מצאנו בשאר איסורים שבתורה אפילו שחמורים הם ואסורים בהנאה, כמו פירות של ערלה וכדומה, אין איסור להשאירם בבית, ואילו בחמץ החמירה התורה כל כך שלא להשאירו. אומר הר"ן (פסחים

תשובה: חז"ל דרשו בגמרא ברכות (נד ע"א): "ואהבת את ה'... ובכל מאדך" - בכל ממונך, שאפילו לוקחים לו את כל ממונו, לא יעבור על ציווי הבורא יתברך. וכמו שאם יגידו לאדם או שיאכל חזיר או שישדדו לו את הבית שלו, מה יעשה? עליו

בשר חיה ועוף בחלב

יד. עכשיו נראה מה דין חיה ועוף עם חלב. המשנה בחולין (ק"ג ע"א) הביאה את דעת רבי עקיבא שבשר חיה או עוף עם חלב, אינם אסורים בבישול מן התורה, שנאמר "לא תבשל גדי בחלב אמר", ומזה שכפלה התורה שלש פעמים "גדי", אחד למעט חיה, אחד למעט עוף, ואחד למעט בהמה טמאה. באור הדברים, כיון שכלל בידנו בתורה "חיה בכלל בהמה", כלומר, כאשר התורה כותבת בהמה, כוונתה גם לחיה, אלא אם כן היא פרטה אחרת, כמו שלמדו בגמרא (חולין ע"א), ממה שנאמר (דברים י"ד ז): **זאת הבהמה אשר תאכלו, שור שה קשבים ושה עזים, אייל וצבי ויקמור וכו'**, נמצא שהתחיל בבהמה "זאת הבהמה" ולאחר מכן פירט גם חיות, אלא מכאן שחיה בכלל בהמה. גם כאן, אם התורה היתה כותבת רק פעם אחת "גדי", הייתי חושב שחיה בכלל בהמה, וגם בשר חיה אסור לבשל בחלב, אבל עכשיו שכפלה התורה שלש פעמים "גדי", באה למעט ולומר לך שאין אסור בשר בחלב אלא רק בבהמה ולא בחיה. וכמו כן למדנו מ"גדי" למעט בשר עוף. ולמעט בשר בהמה טמאה, והיינו שמותר לבשל בשר בהמה טמאה עם חלב טהורה או בשר בהמה טהורה עם חלב טמאה של אתון או אנקה וכדומה, כי לא אסרה תורה בישול בשר בחלב אלא בשר טהורה עם חלב טהורה. אבל לדעת רבי יוסי הגלילי, גם בשר חיה טהורה כמו אייל, צבי וכדומה, התורה אסרה בבישול עם חלב, ורק עוף התיירה התורה, שנאמר "בחלב אמר", יצא עוף שאין לו חלב, אבל חיה שיש לה חלב, אסור מן התורה עם חלב.

האם עוף בחלב אסור מדרבנן?

טו. אומרת הגמרא (קט"ז ע"א), לדעת רבי עקיבא אף על פי שחיה ועוף מותרים מן התורה, בכל זאת חכמים גזרו שאסור לאכול אותם עם חלב, משום גדר וסייג שמא יאכל גם בשר בהמה עם חלב. וכן פסק הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ט הלכה ז): **בשר חיה ועוף בין בחלב חיה ומותר בהנאה, ואסור באכילה מדברי סופרים כדי שלא יפסעו העם ויבואו לידי אסור בשר בחלב של תורה ויאכלו בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה. ע"ש.** אבל לשיטת רבי יוסי הגלילי, מותר להלכה ולמעשה לאכול עוף עם חלב שהתבשלו יחד, כי גם חכמים לא גזרו על זה. וכך דרש רבי יוסי הגלילי לתלמידיו ולשומעיו לקחו, ומעידה הגמרא שככה הם עשו כהוראת רבם הלכה למעשה. וכלשון הגמרא, "במקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלים בשר עוף בחלב". ומספרת הגמרא שלוי תלמידו של רבי יהודה הנשיא⁴, נקלע פעם לביתו של יוסף צייד העופות, והביאו לפניו לאכול ראש של טווס [סוג תרנגול טהור שלא מוכר כל כך היום] עם חלב, הוא עצמו אמנם לא אכל, אבל הם אכלו, והוא לא אמר להם כלום. לאחר זמן שחזר אצל רבי, סיפר לו את כל הענין, אמר לו רבי, למה לא עשית להם נידוי שהם אוכלים עוף עם חלב? אמר לו לוי, זה היה מקומו של רבי יהודה בן בתירא, ואמרתם אם הם אוכלים ככה, כנראה שהרב שלהם דרש להם שהלכה כרבי יוסי הגלילי שמותר לאכול עוף עם חלב.⁵

סתירה בדעת הרמב"ם

טז. איך שיהיה, מפורש ברמב"ם הנ"ל שבשר חיה בחלב אינו אסור אלא מדרבנן, וכדעת רבי עקיבא. וכן כתב גם בפירוש המשניות על

א ע"א), בגלל שחמץ רגילים בו כל השנה ולא בדלים ממנו, לכן יש חשש יותר שיטעה וישכח שהיום פסח ויבוא לאכול, ונמצא שיכשל באיסור כרת, לכן החמירה בו התורה לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא.³ נמצא שגם באיסור חמץ, התורה עשתה סייג לדבריה, ואסרה את שהיית החמץ בבית, מחשש שמא יכשל באיסור הגדול יותר של האכילה.

"חמץ יין וחמץ שכר לא ישקה... מחרצנים ועד זג לא יאכל"
 יא. כיוצא בזה מצאנו גם לגבי נזיר, שאמרה תורה (במדבר א' א): **"מיין ושכר יזיר, חמץ יין וחמץ שכר לא ישקה, וכל משרת ענבים לא ישקה, וענבים לחים ויבשים לא יאכל... מפל אשר יעשה מגפן היין, מחרצנים ועד זג לא יאכל"**. ולכאורה מובן שהתורה אוסרת לנזיר לשתות יין ולאכול ענבים, אבל עד כדי כך לאסור עליו גם לשתות חומץ, וכי זה כל כך מיוחד וראוי לשתיה שצריך לאסור את זה?! וכן אם השרה את הענבים במים, מה כבר יש בזה, הרי הוא לא אוכל את הענבים עצמם?! וכן למה עד כדי כך לאסור עליו חרצנים [גרעינים] או זגים [קליפות], וכי מה יש בזה?! אלא אומר המדרש רבה (נשא פרשה י אות ח), עשתה תורה סייג לדבריה שלא יאכל ולא ישתה הנזיר מכל דבר הנעשה מגפן היין ואפילו חומץ יין או משרת ענבים, כדי שלא יאכל ענבים. משל אומרים "לך לך אמרין לנזירא סחור סחור [סביב סביב], לכרמא לא תקרב". ומבואר שאסרה התורה לנזיר גם את כל שאר הדברים הפחות נאכלים, שמא הוא יאכל את הענבים ושמא ישתה את היין.

איסור יחוד

יב. וכן מבואר בגמרא עבודה זרה (לו ע"ב) שאסרה התורה יחוד, משום גדר וסייג. וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה א): **אסור להתייחד עם ערוה מן העריות, בין זקנה בין ילדה, שדבר זה גורם לגלות ערוה. כמו כן, אסרה התורה את הקורבה לעריות, שנאמר (ויקרא י"ח א): "איש איש אל פל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אגני ה", ודרשו בגמרא (שבת י"ג ע"ב) שמזה שאמר הפסוק "לא תקרבו", ולא אמר "לא תגלו", משמע שאפילו קורבה אסורה, משום גדר וסייג שלא יכשל חלילה בעבירה גדולה יותר. וכמו שכתב הרמב"ם (שם פרק כא ה"א), אפילו דרך קורבה לוקה מן התורה. נמצא אפוא שמצאנו כמה וכמה דוגמאות בתורה שאסרה איסורים מסוימים, מחשש שמא יבוא חלילה לאיסורים גדולים יותר. וכן כאן בשר בחלב, אסרה התורה את עצם הבישול, מחשש שמא יבוא לאכול את הבשר והחלב ממש.**

האם רק גדי או כל בשר בהמה?

יג. והנה הגמרא בחולין (ק"ג ע"א) בארה, מנין לנו שכל בשר בהמה אסור לבשל עם חלב, הרי בתורה כתוב "לא תבשל גדי", ואולי דוקא גדי אסור ולא פרה ולא כבש? אלא כיון שמצאנו בתורה, שכשרוצה לומר שמדובר דוקא בגדי, היא מדגישה גדי עיזים, כמו שנאמר (בראשית לח ט): **"וישלח יהודה את גדי העיזים", וכן נאמר (שם כז טז): "ואת ערלת גדי העיזים הלבישה על דיו ועל חלקת צואריו", מכאן משמע שדוקא בגלל שכתבה במפורש "גדי עיזים", זה גדי. אבל אם היה כתוב "גדי" סתם, כל בהמה במשמע, אפילו פרה וכבש. לכן בשר וחלב שהתורה כתבה גדי, היינו כל בהמה. וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ט הלכה א): **"גדי" הוא כולל ולד השור, ולד השה, ולד העז, עד שיפרט הכתוב ויאמר "גדי עיזים". ולא נאמר "גדי בחלב אמר", אלא שדיבר הכתוב בהווה, שזה המצוי יותר.****

³ ולכאורה למה לא החמירה התורה גם בערלה שלא להשאירם בבית, הרי יש רגילות כל הזמן לאכול פירות ולא בדלים מהם? ונראה כיון שהפירות האלו אף פעם לא היה להם שעת הכושר, ומאז ביאתם לעולם הם באו באיסור, לכן בדלים מהם. מה שאין כן בחמץ שהוא עצמו היה היתר כל השנה והיו רגילים בו. וכן מתבאר מהגמרא בפסחים (יא ע"א) לגבי איסור "חדש", שהיו המוכרים מכינים את הקמח והקליות מראש מתבואה חדשה, ומיד כשקרב קרבן העומר בבית המקדש, היו כבר מוצאים את שוקי ירושלים מלאים בקמח וקלי של חדש. שואלת הגמרא, כשהתעסקו הלכין את כל זה, איך לא חששו שמא יאכל בטעות מהחדש? אלא כיון שעדיין לא הורגלו לאכול ממנו, כי הוא איסור, נמצא שבדלים ממנו.

⁴ סתם לוי, הוא לוי בן יוסי. יש מעשה מעניין עליו בירושלמי (מסכת תענית פרק ג הלכה ח), יום אחד באו גייסות לעיר לשדוד את העיר, לקח לוי ספר תורה ועלה לראש הגג ואמר: ריבון העולמים, אם ביטלתי מילה אחת מהתורה, שיכנסו הגייסות לעיר, אבל

יהושע שהיה מבני בניו של הרמב"ם, והשיב להם שהנוסחה שנמצאת אצלנו בהלכות ממרים אינה אמיתית, וכך צריך לומר: **מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב בין בשר השור בין בשר השה**, אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה. ע"כ. ולפי זה אין סתירה ולא כלום, כי באמת רק בשר בהמה בחלב אסור מן התורה.

עובדת משק בית אצל רוסים גויים

כ. והנה שאל אותנו יהודי יקר ירא שמים מהעדה הבורכית שאשתו עובדת במשק בית אצל זקן וזקנה רוסים גויים למעלה מגיל תשעים, כמובן שאין שמה לא בשר כשר, ולא כלי בשר וכלי חלב ולא כלום. והשאלה היא, האם מותר לאשתו לבשל להם בסירים שלהם, כי מידי פעם כשהיא באה בבוקר לעבוד בביתם, היא רואה בכיור כלים מלוכלכים מהערב שהם הכינו לעצמם תבשיל של חלב כמו דייסא וכדומה, ואיך תבשל להם בשר בסיר שבושל בו חלב, והרי הכלי בלוע מחלב? והנה לעצם הבישול של בשר טרף, כבר בארנו לעיל (אות א) שלא אסרה תורה בישול במאכלות אסורות, וכמו שפסק מרן זצ"ל (ש"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן ו) שמי שהתבקש לעבוד במסעדה של גויים, באופן שלא יצטרך לבשל להם בשר בחלב, אלא רק נבלות וטרפות וכיוצא, אם אין לו מוצא אחר לפרנסה, ובטוח שלא יטעם מאומה מן התבשילים, מן הדין מותר לו לעבוד שם עד שימצא מקום עבודה אחר. ע"ש. אבל כאן הבעיה שהיא אמורה לבשל להם בשר בכלים של חלב. ואף על פי שמבואר במשנה (חולין קיג ע"א) שכל איסור בשר בחלב הוא דוקא בבשר בהמה טהורה עם חלב בהמה טהורה, אבל בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טמאה, או להיפך בשר בהמה טמאה עם חלב טהורה, מותר בבישול ובהנאה. ומכאן למד המאירי, שמותר לבשל לצורך גוים בשר חזיר בחלב. אבל כל זה דוקא בבהמה טמאה, אבל נבלה וטרפה של בהמה טהורה, עדיין אסור לבשל בחלב, כי לא חילקה התורה בין בהמה טהורה המותרת באכילה, לבהמה טהורה שאינה מותרת באכילה (ענין יב"א ח"ד י"ד סימן ו אות א). ואם כן איך תבשל להם בשר בכלי שהשתמשו בו בחלב בערב הקודם?

כא. אלא שגם בזה ישנה מחלוקת גדולה בפוסקים, האם בישול בשר בחלב שאסרה תורה הוא רק כשהבשר והחלב בעין או גם כשהבשר או החלב בלוע בכלי. לכן לכתחילה עדיף שלא תבשל בשר בכלי של חלב בן יומו. אבל אם עברו 24 שעות שאז כבר נפגם טעם החלב הבלוע, רשאית לבשל בו בשר, שכיון שנותן טעם לפגם אינו אסור אלא מדרבנן, לא גזרו חכמים אלא באכילה אבל לא בבישול ובהנאה, וכמו שמותר לבשל עוף בחלב, וכמבואר בשלחן ערוך (סימן פז סעיף א). וכל שכן אם נצרף את שיטת הרא"ה שהביא הריטב"א (חולין צו ע"א), שבקדרה חלבית שאינה בת יומא, מותר לבשל לכתחילה בשר, או להיפך, כי כל מה שגזרו חכמים שלא לבשל בקדרה שאינה בת יומא הוא דוקא כשבלעה איסור כמו בכלי מדין, אבל כשבלעה חלב היתר, לא גזרו. ומעיד הריטב"א שכך ראה את רבו הרא"ה עושה מעשה לעצמו. ע"ש. וכתב הערוך השלחן שכן דעת הרמב"ם. ואף על פי שלהלכה בודאי שאסור לבשל בשר בכלי חלב אפילו שאינו בן יומו, מכל מקום אפשר לצרף את סברתם לסניף להקל. (ענין יב"א ח"ד י"ד סי' ו אות י. יא. ה"ע ח"ז עמ' יב, ט).

כב. ולעניות דעתי נראה שאפילו אם לא עברו 24 שעות, אבל כל שיש ספק אם בישלו בזה בערב קודם תחילת הלילה, וכמו שמצוי בימות הקיץ שאוכלים ארוחת ערב קודם הלילה, כיון שלדעת רבים מהראשונים די בלינת לילה וכבר נפגם הכלי ולא צריך 24 שעות, וכמו שפסקו רש"י, רבנו תם, הרמב"ם, רבנו שמשון, הרשב"א, מהר"ם חלאוה, המאירי, הר"ן, הריטב"א ועוד (הובא בש"ת יב"א ח"ז י"ד סימן ו), נמצא שאף לכתחילה יהיה מותר, כי שמא אין בבלוע איסור בישול בשר בחלב, ושמא לינה לילה פוגמת. וכמובן שכל זה הוצרכנו בגלל שהיא ראתה שהשתמשו בכלים בחלב, אבל אם אינה יודעת, ברור שמותר, כיון שסתם כלים אינם בני יומם, כמבואר בש"ע (סימן קכב סעי' ו, ז).

אסור מן התורה בחלב, וממילא משמע שבשר חיה מותר מהתורה בחלב, וכדעת רבי עקיבא. ומה שכתב "ואסרו חכמים בשר עוף", ולא כתב שאסרו גם "חיה", כי רצה להביא דוגמא למה שבאר קודם לכן שבגזירות חכמים פעמים שיש דעות חלוקות בין החכמים לכאן ולכאן, וזה שייך רק בעוף, אבל לא בחיה שלכולי עלמא זה אסור בחלב, אלא שלרבי עקיבא זה אסור מדרבנן, ואילו לרבי יוסי זה אסור מהתורה. ולכן קצת פלא מה שהקשה הגאון רבי שלמה חעלמא בעל מרכבת המשנה (לפני 250-300 שנה) שבהקדמת הרמב"ם לפירוש המשנה מבואר, שחיה בחלב אסור מן התורה. וצ"ע.

המשנה הנ"ל בחולין (פרק ח משנה ד) שהלכה כרבי עקיבא. אבל הפלא הוא שבהלכות ממרים (פרק ב הלכה ט) הוא כותב מפורש שחיה בחלב אסור מהתורה. וזו לשונו: הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות, וכן יש להם להתיר איסורי תורה לפי שעה, [אם כן] מהו זה שהזהירה תורה "לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו"? [אלא] שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהם ולקבוע הדבר לעולם בדבר שהוא מן התורה. כיצד? הרי כתוב בתורה "לא תבשל גדי בחלב אמו", מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב, בין בשר בהמה בין בשר "חיה", אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה. אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב, הרי זה גורע. ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה, הרי זה מוסיף. אבל אם אמר בשר העוף מותר מן התורה, ואנו נאסור אותו ונודיע לעם שהוא גזירה שלא יבוא מן הדבר חובה ויאמרו [כשם ש]העוף מותר מפני שלא נתפרש, כך החיה מותרת שהרי לא התפרשה בתורה, ויבוא אחר לומר אף בשר בהמה מותר חוץ מן העז וכו', לפיכך נאסור כל בשר בחלב אפילו בשר עוף, אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה, וכן כל כיוצא בזה. ע"כ. ומפורש כתב נאן שבשר "חיה" בחלב הוא איסור מן התורה. וזה לא כמו שכתב בהלכות מאכלות אסורות ובפירוש המשנה הנ"ל שבשר חיה בחלב, אינו אסור באכילה מן התורה אלא מדרבנן וכדעת רבי עקיבא?

ישוב לשיטת הרמב"ם

יז. ומרן הכסף משנה (הלכות ממרים שם) תירץ, שהעיקר לדעת הרמב"ם שחיה בחלב אסור רק מדרבנן, כמו שכתב בהלכות מאכלות אסורות ששם המקור להלכות בשר בחלב. אלא שבהלכות ממרים רצה רק להביא דוגמא ומשל לאיסור של כל תוסף ובל תגרע באותו ענין, וזה מסתדר יותר עם שיטת רבי יוסי הגלילי שאף על פי שחיה ועוף שניהם לא מפורשים בתורה לאיסור, בכל זאת חיה בחלב אסור מן התורה, ואילו עוף בחלב מותר, ונמצא שיש כאן דבר והיפוכו. והמהפך ביניהם, יעבור על כל תוסף ועל כל תגרע. אבל לעולם הלכה כרבי עקיבא. ולא חשש שנבוא מכאן לכלל טעות לענין הדין, מאחר שבמקומו פסק כרבי עקיבא שחיה אינה מהתורה. עכ"ד. וכן תירץ הרדב"ז. והלחם משנה (שם) הביא שכן תירץ גם מהר"י בן חביב.

ספק אם היה פי שישים

יח. והנה מה שכתב מרן הכסף משנה, שלא חשש הרמב"ם שנבוא מכאן לכלל טעות לענין הדין, אף על פי שלכאורה אין כאן חשש של תקלה ומכשול בדין, כי הרי בין אם חיה בחלב אסור מן התורה ובין אם אסור מדרבנן, סך הכל זה אסור באכילה, אלא שעדיין יש חשש של תקלה במקרה של ספק, שהרי קיימא לן בגמרא עבודה זרה (ז' ע"א) שכשיש ספק: "בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים הלך אחר המיקל", ולכן אם בטעות נשפך חלב לתבשיל של בשר חיה, הרי צריך פי שישים כדי לבטלו, והנה כשהלך לשאול את הרב מורה הוראה ולהראות לו את הסיר שיבדוק אם יש פי שישים מהחלב או לא, נתקל במשהו ונשפך קצת מהתבשיל באופן שעכשיו ברור שאין פי שישים, אבל אולי לפני כן היה פי שישים. אז אם נאמר שחיה בחלב, זה אסור מן התורה, הרי שספק דאורייתא לחומרא, והתבשיל יהיה אסור באכילה. אבל אם נאמר שחיה בחלב זה אסור רק מדרבנן, הרי שספק דרבנן לקולא, ומותר התבשיל באכילה. ועל זה אמר הכסף משנה שלא חשש הרמב"ם שמה נבוא לכלל טעות בדין, כי נסמוך על מקור הדין בהלכות מאכלות אסורות. ויש עוד כמה נפקא מינה, ועח"ל.

אין שום סתירה

יט. ומעניין שמרן בש"ת אבקת רוכל (סימן לח) הביא ששאלו את הסתירה הנ"ל ברמב"ם מהלכות ממרים למאכלות אסורות את רבנו

6 הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשניות (ד"ה והחלק הרביעי) כותב: גזירות חז"ל שציוה ה' לעשותם לגדר וסייג, יש בהם שתיהן מחלוקת בין החכמים, כגון שייראה לאדם לאסור כך משום כך, ואחר לא יראה לו, וזה הרבה בתלמוד. הלא תראה שבשר עוף בחלב הוא גזרה מדרבנן להרחיק מן העבירה, ואינו אסור מן התורה אלא בשר בהמה טהורה, ואסרו חכמים בשר עוף כדי להרחיק מן הדבר האסור, ומהם מי שלא נראית לו גזירה זו, לפי שרבי יוסי הגלילי היה מתיר וכו'. ע"ש. ומפורש שרק בשר בהמה